

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2026.04>
УДК 37.015.31:81'233]:159.93-053.4

Галина Лебідь,
ORCID iD 0000-0001-8773-3837
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії й методики
дошкільної та початкової освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001,
м. Миколаїв, Україна
halyna.milenina@toipro.mk.ua

ВПЛИВ СЕНСОРИКИ НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ: ПОТЕНЦІАЛ ДИДАКТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

У науково-методичній статті актуалізовано проблему сенсорного розвитку дітей дошкільного віку як передумови формування мовлення. На основі аналізу наукових джерел розглянуто поняття «сенсорика». Визначено умови, що забезпечують ефективність мовленнєвого розвою дітей дошкільного віку, зокрема: створення сенсорно збагаченого освітнього середовища, систематичне послуговування дидактичними матеріалами, урахування індивідуальних особливостей дітей, підтримка їхньої самостійної діяльності та стимулювання мовленнєвої активності. З'ясовано вплив роботи з відповідними матеріалами на зростання мовленнєвої активності, збагачення словникового запасу й удосконалення навичок опису об'єктів у дітей дошкільного віку. Запропоновано приклади залучення цих матеріалів у педагогічну практику закладів дошкільної освіти для стимулювання сприйняття та мовленнєвого розвитку в сучасних умовах.

Подальшого розвитку в сучасній педагогіці набули ідеї М. Монтессорі щодо сенсорного виховання як основи мовленнєвого та інтелектуального розвитку дитини, а також положення С. Ф. Русової, А. М. Богуш, Т. І. Поніманської щодо єдності чуттєвого досвіду, мислення та мовлення.

Ключові слова: дидактичний матеріал; мовленнєвий розвиток; педагогічна система Монтессорі; сенсорний розвиток; сприймання.

© Лебідь Г. С., 2026

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями.

Сучасна дошкільна освіта стикається з актуальною проблемою забезпечення комплексного розвитку дітей, зокрема формування мовленнєвої компетентності, що є ключовим чинником готовності до шкільного навчання. Наукові дослідження засвідчують факт, що спілкування дитини формується на основі сенсорного сприймання, що забезпечує набуття досвіду й

усвідомлення властивостей предметів, явищ і закономірностей навколишнього світу. Недостатній розвиток сприйняттевої активності відчуттів (зорового, слухового, тактильного, кінестетичного) може ускладнювати засвоєння понять і формування мовленнєвих навичок. В умовах сучасної дошкільної освіти особливого значення набуває питання гармонійного поєднання розвитку перцепції й мовлення дитини. Педагогічна практика показує, що порушення мовленнєвих навичок у дітей зумовлені не-

рівномірним розвитком чуттєвої сфери, яка забезпечує сприйняття.

У контексті модернізації змісту дошкільної освіти особливої значущості набуває проблема взаємозв'язку сенсорики й мовленнєвого розвитку дитини, що відображено в положеннях Державного стандарту дошкільної освіти, Базового компонента дошкільної освіти (БКДО). Зокрема в БКДО акцентовано на тому, що формування мовленнєвої компетентності вихованців має діяльнісну та чуттєво-практичну основу. Діти набувають її через сенсоріку, активно пізнаючи навколишнє середовище (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021, с. 12–13). Саме такий досвід є первинною основою когнітивного розвитку, оскільки забезпечує формування уявлень про властивості, ознаки та взаємозв'язки об'єктів, що детермінує засвоєння лексичних одиниць, розвиток зв'язного висловлювання.

У педагогічній системі Марії Монтесорі сенсорний розвиток розглянуто як фундамент інтелектуального й мовленнєвого становлення дитини. Використання дидактичних матеріалів педагога в спеціально організованому середовищі дає змогу взяти до уваги певні властивості предметів (форма, колір, величина, звук, текстура), що активізує пізнавальну діяльність і підтримує збагачення мовлення.

У власній педагогічній системі Марія Монтесорі пропонує унікальний підхід. Сенсорний досвід є інструментом пізнавальної діяльності та мовленнєвого збагачення дошкільників, а застосування дидактичних матеріалів сприяє тому, що дитина здатна самостійно опановувати закономірності предметного світу. Проблему забезпечення всебічного розвитку дітей недостатньо реалізовано в завданнях дошкільної освіти, зокрема щодо гармонійного поєднання сприймання та мовленнєвого становлення. Наукові дослідження вчених показують, що сенсорний досвід є основою збагачення лексичного запасу, оскільки забезпечує сприйняття, розпізнавання й усвідомлення властивостей предметів, явищ

і закономірностей навколишнього світу. Нерівномірний або неповний вплив на чутливу сферу (зорового, слухового, тактильного, кінестетичного каналів сприйняття) ускладнює засвоєння понять, удосконалення навичок та здатності вихованців узагальнювати.

Водночас у практиці дошкільних закладів недостатньо впроваджують ефективні педагогічні інструменти, зокрема дидактичні матеріали за педагогічною системою раннього виховання, що стимулюють пізнавальну діяльність і мовленнєве формування вихованців дошкільного віку. Через це сенсорний досвід у віці 3–6 років часто формується неповно або нерівномірно, що знижує ефективність мовленнєвого становлення й підготовки до шкільного навчання.

Суперечності дослідження полягають між:

- необхідністю забезпечення гармонійного поєднання *чуттєвого сприймання* та мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку і недостатнім використанням ефективних педагогічних засобів у практиці дошкільної освіти;
- значним розвивальним потенціалом дидактичних матеріалів за методом Марії Монтесорі та недостатнім рівнем їх системного впровадження в роботі вихователів ЗДО.

Шляхи розв'язання окреслених суперечностей убачаємо в активному застосуванні в освітньому процесі ЗДО дидактичних матеріалів Марії Монтесорі, створенні сенсорно збагаченого освітнього середовища та цілеспрямованого впровадження досвіду роботи з дітьми щодо розвитку мовлення в щоденному спілкуванні. Зазначене зумовлює необхідність дослідження теоретичних і практичних аспектів впливу сенсорного пізнання на формування мовлення через використання дидактичних матеріалів педагога.

Аналіз останніх публікацій. Окреслену проблему докладно розглянуто в

наукових працях дослідників різних поколінь. За словами М. Монтесорі, сенсорний розвиток є основою пізнання: через сприймання форми, кольору, розміру, текстури й звуку дитина засвоює поняття та вчиться їх називати. Робота з такими матеріалами збагачує словник, розвиває увагу й мислення, формуючи зв'язне мовлення (Дичківська І. М., Поніманська Т. І., 2006, с. 104).

Вагомий унесок у дослідження проблеми зробила С. Ф. Русова, наголошуючи на зв'язку між чуттєвим досвідом і якістю мовлення: «повноцінний розвиток слова можливий лише на основі живого сприймання, що формує уявлення для подальшої вербалізації» (Русова С. Ф., 2004, с. 211).

Сенсорний розвиток як основу мовлення дошкільників розглядала також А. М. Богуш, зазначаючи, що засвоєння назв кольору, форми, величини й простору збагачує словник, розвиває граматику та зв'язне мовлення, а такий досвід сприяє узагальненню й усвідомленню висловлюванню (Богуш А. М., 2021, с. 18).

Сенсорний розвиток дітей як основу пізнавальної діяльності розглядала науковець Т. І. Поніманська, підкреслюючи важливість формування уявлень про колір, форму, величину й простір для інтелектуального та мовленнєвого розвитку дошкільників (Поніманська Т. І., 2004, с. 165).

Чуттєвий розвиток дітей раннього віку розглядає як основу для формування мовлення В. М. Кошель. Дотикові вправи покращують сприйняття, увагу й розширюють словниковий запас, сприяючи розвитку звукової та мовленнєвої активності (Кошель В. М., 2019, с. 60).

Проблему чуттєвого розвитку дітей дошкільного віку досліджували А. В. Турбарова й Г. В. Горшкова, акцентуючи на його значенні для формування пізнавальної й мовленнєвої компетентності (Турбарова А. В., Горшкова Г. В., 2023, с. 83).

Аналіз наукових джерел засвідчує, що сенсорний розвиток фахівці розглядають як фундаментальну передумову формування мовлення, а збагачення чуттєвого досвіду дитини визначають як необхідну

умову становлення її мовленнєвої компетентності.

Метою статті є дослідження впливу сенсорики на мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку через використання дидактичного матеріалу в педагогічній системі Марії Монтесорі.

Відповідно до мети визначено такі завдання статті:

1. розкрити розуміння сутності поняття «сенсорика» на основі аналізу наукових джерел.
2. Охарактеризувати психологічні особливості сенсорного розвитку дітей дошкільного віку як передумови формування мовлення, визначити педагогічні підходи й обґрунтувати умови, що сприятимуть становленню дошкільників у контексті чутливого сприймання.
3. Проаналізувати потенціал матеріалів М. Монтесорі у формуванні мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку у визначених умовах.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Аналіз наукових джерел дає змогу глибше розкрити сутність поняття «сенсорика» та визначити його роль у розвитку дитини. У психолого-педагогічній літературі це поняття потрактовують як процес відображення в свідомості людини властивостей предметів і явищ навколишнього світу через органи чуття, що забезпечує формування уявлень про форму, колір, величину, звук, просторові відношення й інші характеристики об'єктів. Сенсорика є основою пізнавальної діяльності дитини, оскільки саме через чуттєвий досвід відбувається накопичення первинних знань про навколишній світ (Приходько Ю. О., 2001, с. 67). Перцепція тісно пов'язана із формуванням мислення, уваги й мовлення, адже усвідомлення властивостей предметів сприяє збагаченню словникового запасу та формуванню комунікативних умінь.

«Фундамент інтелектуального ста-

новлення дитини» в системі Марії Монтессорі – це «роль спеціально створених дидактичних матеріалів у розвитку органів чуття» (Дичківська І. М., Поніманська Т. І., 2006, с. 178), а сенсорний розвиток реалізується через взаємодію дитини з дидактичними матеріалами, що дає змогу самостійно опанувати закономірності предметного світу.

Дотикові вправи і дидактичні матеріали, як зазначає О. В. Горелик, «сприяють розумінню закономірностей навколишнього світу самостійно, підтримуючи розвиток мовлення та мислення» (Горелик О. В., 2024, с. 38). Підтримує цю думку В. І. Бондар, яка підкреслює, що взаємодія дітей із сенсорними матеріалами сприяє розвитку пізнавальних здібностей та чуттєвого сприйняття навколишнього світу (Бондар В. І., 2009, с. 123). Ефективність їх використання полягає у формуванні первинних уявлень про властивості предметів (форма, колір, текстура, вага), розвитку мислення, класифікації й узагальнення, стимулюванні мовленнєвого мислення та словникового збагачення, а також розвитку дрібної моторики. Інтерактивні завдання підвищують мотивацію дітей до навчання, роблячи процес пізнання більш усвідомленим і результативним.

За висновками провідних дослідників у цій галузі, зокрема А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. В. Дуткевич, М. А. Машовець, М. М. Фіцула та інших, сенсорний розвиток дошкільника полягає у формуванні доступних для дитини уявлень і внутрішніх зразків, які відображають ознаки, властивості та взаємозв'язки предметів і явищ навколишнього середовища. Це означає, що формування сенсорних навичок у дитини забезпечує основу для пізнавальної діяльності, формування сприйняття, мислення й мовлення, оскільки через безпосереднє відчуття властивостей і взаємозв'язків об'єктів дитина поступово набуває здатності аналізувати, порівнювати, узагальнювати та орієнтуватися в навколишньому світі.

Сенсорний розвиток як цілеспря-

мований процес формування чуттєвого досвіду, відчуттів та сприймань дитини визначає Т. І. Поніманська. На її думку, він передбачає засвоєння еталонів і вдосконалення перцептивних дій, що є фундаментом формування інтелекту (Поніманська Т. І., 2013, с. 152). З цією метою вихователю потрібно створювати спеціально організоване середовище, яке стимулює розвиток чуттєвого досвіду, пропонувати дидактичні та сенсорні матеріали, проводити вправи на сприймання, порівняння, класифікацію й узагальнення об'єктів, а також підтримувати самостійну активність дітей у дослідженні властивостей навколишнього світу.

Сенсорний досвід формує в дітей уміння аналізувати властивості предметів, явищ і закономірностей навколишнього світу, що безпосередньо впливає на мовленнєві навички. Дослідниця у сфері педагогіки О. І. Свйонтик зазначає: «сенсорне виховання є основою для розумового розвитку дітей та формує навички правильного сприймання властивостей предметів» (Свйонтик О. І., 2021, с. 80).

Старший дошкільний вік, із погляду Л. М. Олійник, сензитивний для формування цілісної картини світу. Це найкращий період, завдяки наявному в дитини сенсорному досвіду та зачаткам логічного мислення вона усвідомлює наявність сутнісних, типових, змінних, схожих і не схожих, випадкових, своєрідних особливостей у довкіллі. У неї розвивається конфігурація образу світу, елементарна рефлексія, внутрішній план дій, більш-менш адекватна самооцінка, супідрядність мотивів, орієнтація в елементарних просторово-часових характеристиках життя людини і свого власного (Олійник Л. М., 2019, с. 117). Усі свої враження завдяки мовленню дитина намагається висловити й поділитися ними з дорослими. Як підкреслює Л. М. Олійник, «образ світу дошкільника складається здебільшого під впливом «значущих інших». Межі сприйняття, його цілі формуються у процесі спілкування з дорослими, насамперед родичами і педагогами в його

суб'єктивній реальності. Діти керуються системою цінностей впливових дорослих, які відіграють значну роль у формуванні дитячої картини світу» (Олійник Л. М., 2019, с. 119).

Сучасна дошкільна освіта акцентує на важливості дотикового *сприймання* як підґрунтя пізнавальної активності та мовленнєвих навичок дітей. Як зазначає С. Ю. Бакай, «сенсорне виховання – це система педагогічних впливів і має важливе значення для всебічного становлення дитини» (Бакай С. Ю., 2023, с. 94). Сенсорні вправи і дидактичні матеріали не лише стимулюють розвиток органів чуття, а й формують мислення, увагу, здатність до аналізу й порівняння об'єктів, що робить їх невіддільним інструментом комплексного навчально-виховного процесу в закладі дошкільної освіти.

Дослідження О. М. Канарової, А. А. Вознюк, О. В. Шикиринської підкреслюють, що «сенсорне виховання стимулює активність мозку, формує здатність до узагальнень і забезпечує основу для підготовки мовлення» (Канарова О. М., Вознюк А. А., Шикиринська О. В., 2024, с. 123). Стимуляція мозку через сенсорні вправи і формування здатності до узагальнень безпосередньо пов'язані з розвитком пізнавальних здібностей – здатності аналізувати, порівнювати, класифікувати та робити висновки про навколишній світ.

Особливу увагу сучасні дослідники приділяють сенсорній інтеграції як ефективному методу розвитку дітей з особливими освітніми потребами. І. М. Брушецька зазначає: «сенсорна інтеграція у дошкільній освіті забезпечує корекцію порушень психофізичного розвитку та сприяє формуванню пізнавальної активності дітей» (Брушецька І. М., 2025, с. 130). Такої ж думки дотримуються Ю. В. Рібцун (Рібцун Ю. В., 2015, с. 6) та О. М. Кіпаренко (Кіпаренко О. М., 2020, с. 153), наголошуючи, що сенсорна інтеграція формує основи когнітивних і мовленнєвих навичок у дошкільників. Крім того, вони мають терапевтичний ефект, що виявляється в знятті напру-

ги, покращенні концентрації уваги, емоційної стабільності й загального самопочуття дітей, що створює сприятливі умови для ефективного навчання й розвитку пізнавальних і мовленнєвих навичок.

Окреслене вище тісно пов'язане з сенсорикою, оскільки забезпечує первинне накопичення інформації через органи чуття, що створює основу для перцептивної інтеграції, яка стимулює формування когнітивних і мовленнєвих навичок дошкільників. Вищевикладене актуалізує значущість обґрунтованого в сучасній науці терміна «сенсорика», яку А. В. Турубарова, Г. В. Горшкова визначають так: «сенсорне виховання в дошкільній педагогіці забезпечує цілеспрямований розвиток відчуттів, формує здатність до сприймання та мислення, що є основою мовленнєвого розвитку» (Турбарова А. В., Горшкова Г. В., 2023, с. 82).

На основі проаналізованих джерел визначаємо «сенсорику» як первинні відчуття дитини в пізнанні довкілля, які на підставі її життєвого досвіду трансформуються в цілеспрямоване сприймання властивостей, ознак і закономірностей предметів і явищ навколишнього світу, що забезпечує формування уявлень у ході пізнавальної активності дитини. Це позитивно впливає на її мовленнєвий розвиток.

Аналіз сучасних досліджень переконливо засвідчує, що сенсорика є ключовим компонентом у формуванні комунікативних навичок. Системне застосування в роботі педагога вправ на розвиток аналізаторів дошкільника (зір, смак, нюх, слух, дотик), баричної та вестибулярної систем за допомогою дидактичних матеріалів сприяє комплексному розвитку дітей дошкільного віку.

Педагогічну систему М. Монтесорі в освітньому середовищі представлено як у традиційній формі для розвитку й навчання дітей без порушень становлення, так і в освітньо-корекційній практиці під час роботи з дітьми, які мають різні порушення онтогенетичного формування. Таке впровадження свідчить про ефективність і

універсальність підходів Монтесорі в сучасній педагогічній діяльності. Вчену вважають засновницею сенсорного виховання молодого покоління. Вона наголошувала, що сприйняття доцільно здійснювати в гармонії з природою, дотримуючись одного з її основних законів: пізнання світу відбувається через власні сенсорні враження дошкільників.

Чим швидше малюк навчиться свідомо використовувати органи сприйняття, на думку І. М. Дичківської, тим повнішим і ефективнішим буде його інтелектуальний розвиток (Дичківська І. М., 2006, с. 204). Згідно з поглядами І. М. Дичківської, сенсорне виховання є фундаментом для пізнання світу надалі. Своєчасне опанування органами чуття дозволяє дитині не просто накопичувати інформацію, а впорядковувати її, що критично важливо для формування логічного мислення та пам'яті. По суті, чим якісніше малюк розрізняє форми, кольори та звуки, тим легше йому в майбутньому даються складніші абстрактні поняття.

Метод розвитку дітей від Марії Монтесорі значною мірою ґрунтується на використанні спеціально створених дидактичних матеріалів, які є одним із ключових елементів її педагогічної системи. Розвиваючи ідеї Й. Песталоцці та Ф. Фребеля, дослідниця розробила такі матеріали, що стали невіддільною частиною підготовленого педагогічного середовища. Їх органічно інтегрують у повсякденну діяльність дошкільника, що сприяє його активному пізнанню навколишнього світу. Ці матеріали виконують важливу функцію в сенсорному вихованні, що, відповідно до цієї педагогічної системи, є основою подальшого навчання та розвитку особистості в дошкільному та молодшому шкільному віці.

Педагогічна система індивідуалізованого навчання ґрунтується на організації процесу навчання, у центрі якого перебуває самостійна діяльність дитини в спеціально підготовленому освітньому середовищі. Важливим складником такого осередку є дидактичні матеріали, які сприяють форму-

ванню різних психічних процесів, зокрема мовлення. Основною метою цих матеріалів є створення умов, що дають змогу вихованцям самостійно пізнавати властивості предметів, формуватись як особистість та забезпечують їхній духовний та інтелектуальний розвиток. Це зумовлює потребу цілеспрямовано впроваджувати сенсорні практики та дидактичні матеріали М. Монтесорі в освітній процес закладів дошкільної освіти.

У методиці Монтесорі широко представлено сенсорні дидактичні матеріали, що спрямовано на розвиток зорового, слухового, дотикового й інших видів сприймання. Важливою особливістю цих матеріалів є те, що вони спонукають дитину до активної мовленнєвої діяльності. Під час роботи з ними педагог вводить нові поняття, назви властивостей предметів, а дитина поступово вчиться використовувати їх у власному мовленні.

Вправи дотикового характеру активізують нервові закінчення та стимулюють роботу мозку, що сприяє розвитку когнітивних процесів, мислення та мовленнєвих навичок. Завдяки цим вправам діти поступово набувають уміння порівнювати, класифікувати й узагальнювати інформацію про об'єкти і явища навколишнього світу, формуючи навички самостійного пізнання. Сенсорні вправи є ефективним інструментом комплексного розвитку дошкільників, оскільки вони одночасно активують пізнавальні процеси, стимулюють мовлення та формують навички самостійного дослідження навколишнього світу. Діяльнісний підхід забезпечує гармонійний розвиток когнітивних і сенсорних здібностей дитини, готуючи її до подальшого навчання у школі.

Отже, особливостями застосування сенсорних дидактичних матеріалів є:

1. Стимулювання самостійності – дитина досліджує властивості предметів і явищ самостійно, формує власні уявлення та навички.

2. Послідовність і структурованість – матеріали подані в логічній послідовності,

що дає змогу поступово освоювати нові сенсорні та пізнавальні вміння.

3. Мотиваційна привабливість – яскраві, різноманітні матеріали заохочують активну пізнавальну діяльність і підвищують інтерес до навчання.

4. Розвиток когнітивних та мовленнєвих навичок – робота з матеріалами формує мислення, увагу, здатність до класифікації, узагальнення і збагачує словниковий запас.

5. Інтеграція сенсорного та пізнавального досвіду – матеріали одночасно активують органи чуття та стимулюють мисленнєву діяльність, що забезпечує комплексний розвиток дитини.

Умови створення спеціально підготовленого освітнього середовища, де є доступні та структуровані сенсорні й дидактичні матеріали, передбачено індивідуалізацію завдань відповідно до рівня розвитку дитини, підтримку самостійності та свободи вибору діяльності, а також систематичне спостереження й наставництво педагога, сприятимуть забезпеченню успішності навчання, розвитку пізнавальної активності, мовлення, мислення та когнітивних навичок. Завдяки їм формують здатність до аналізу, порівняння й узагальнення, що зумовлює гармонійне становлення особистості дошкільника під час активного залучення до дій.

Формування мовлення в дошкільному віці неможливе без належного сенсорного розвитку, адже дитина засвоює світ через зір, дотик і слух, перетворюючи чуттєвий досвід на мовні категорії. Здатність точно відчувати та відрізнити властивості предметів – форму, колір, розмір – є базою для опанування значень слів і побудови словникового запасу. Сенсорні еталони, такі, як геометричні фігури та спектр є основою для розвитку мислення, здатності узагальнювати, порівнювати та класифікувати об'єкти навколишнього середовища.

На психологічному рівні сенсорний розвиток супроводжується кількома особливостями. По-перше, відбувається перехід від сприйняття до слова: дитина спочатку обстежує предмет руками, очима, на

слух, а потім закріплює цей досвід у мовленні, уживаючи словосполучення на кшталт «куля кругла», «велика», «синя». По-друге, формується засвоєння сенсорних еталонів: від практичних предметних дій дошкільник переходить до опанування загальноприйнятих зразків кольорів, форм і геометричних фігур, що сприяє розвитку абстрактного мислення. Активне сенсорне пізнання стимулюється через гру, дослідження та творчість, що спонукає особистість описувати власні враження та розвиває мовленнєву активність. Накопичений чуттєвий досвід, здобутий через зорове, слухове та дотикове сприймання, безпосередньо впливає на мовлення та глибше розуміння навколишнього світу.

Розвиток дітей дошкільного віку через чуттєве сприймання, що поєднує сенсорний та емоційний досвід, потребує відходу від механічного навчання на користь проживання досвіду. У цьому контексті педагогічну діяльність спрямовано на створення умов, у яких дошкільники можуть безпосередньо взаємодіяти з довкіллям, аналізувати власні відчуття та формувати мовленнєві й когнітивні навички.

Створення відповідних умов забезпечує інтеграцію сенсорного й емоційного сприйняття дошкільника, сприяє розвитку його мовленнєвої активності, пізнавальної самостійності й чутливості, формуванню міцної основи для подальшого інтелектуального й особистісного становлення.

У системі М. Монтесорі сенсорний розвиток дітей дошкільного віку розглянуто як фундаментальну психологічну передумову формування мовлення. Через роботу з різноманітними сенсорними матеріалами дитина послідовно опановує властивості предметів – форму, розмір, колір, текстуру, звук – і закріплює цей чуттєвий досвід у мовленні. Психологічно це виявляється у здатності дитини спостерігати, порівнювати й описувати об'єкти, що формує основи словникового запасу, розвиває прикметникову лексику та навички зв'язного мовлення, одночасно стимулюючи мислення та пізнавальну активність.

Потенціал матеріалів Монтесорі у формуванні мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку у визначених умовах.

Ефективність застосування матеріалів Монтесорі у формуванні мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку може бути забезпечено за певних педагогічних умов. Насамперед важливим є створення спеціально підготовленого розвивального середовища, яке містить сенсорні дидактичні матеріали – важливий помічний інструмент самостійного вибору дитини. Таке середовище стимулює пізнавальну активність, сприяє розвитку сенсорного досвіду та збагаченню словникового запасу.

Суттєвою умовою є врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку. Педагог організовує діяльність так, щоб кожна особистість мала змогу працювати у власному темпі, поступово опановуючи нові поняття, слова й мовленнєві конструкції. У процесі роботи з матеріалами М. Монтесорі значну увагу важливо приділяти розвитку мовленнєвої активності малюків через опис властивостей предметів, їх порівняння й називання.

Ще одним важливим чинником є педагогічний супровід діяльності вихованців. У системі Монтесорі педагог є не лише організатором освітнього процесу, а й наставником, який спостерігає за діяльністю дошкільників, підтримує її мовленнєві прояви та за потреби спрямовує до вживання нових слів і понять. Важливим також є систематичне послуговування розвивальними матеріалами, що забезпечує поступове формування мовленнєвих умінь, розвиток фонематичного слуху, збагачення активного словника та формування зв'язного мовлення.

Одним із найвідоміших матеріалів для сенсорного розвитку є *рожева вежа*, що має десять кубів різного розміру. Під час роботи з цим матеріалом діти вчаться порівнювати величину предметів, опановують слова «великий, менший, найменший, більший», формуючи словник прикметни-

ків, що описують розмір предметів.

Іншим прикладом є *коричнева драбина*, що складається з призматичних брусків різної товщини. У процесі роботи з нею діти засвоюють поняття «товстий – тонкий», «товщий – тонший». Такі вправи сприяють формуванню вміння описувати предмети та порівнювати їх між собою.

Візуальні таблиці відіграють важливу роль у мовленнєвому розвитку, полегшуючи розрізнення відтінків та їх різновидів. Під час роботи з ними дитина навчається називати кольори, описувати предмети за відтінком і вживати нові слова у власному мовленні.

Для ознайомлення дітей із геометричними характеристиками предметів стає у пригоді *геометричний комод*, що містить різноманітні геометричні фігури. Робота з цим матеріалом сприяє засвоєнню назв «коло», «квадрат», «трикутник», «овал» тощо та формуванню вміння описувати предмети за їх ознаками.

Окрім зорового, важливу роль у мовленнєвому розвитку відіграє дотикове та слухове сприймання. Зокрема *шорсткі дощечки* допомагають дітям розрізняти поверхні за текстурою та засвоювати поняття гладкий і шорсткий. Також використовуються *звукові коробочки*, які сприяють розвитку слухового сприймання та формуванню фонематичного слуху, що є важливою передумовою правильної вимови звуків.

У системі Монтесорі кожна група сенсорних матеріалів виконує подвійну функцію: вона не лише вдосконалює роботу органів чуття, а й сприяє формуванню специфічних нейронних зв'язків, що є необхідною передумовою для опанування мови. Для більш наочного представлення взаємозв'язку між сенсорними матеріалами та розвитком мовлення наведено таблицю 1 «Класифікація сенсорних матеріалів та їхній вплив на мовлення».

Таблиця 1.

Класифікація сенсорних матеріалів та їхній вплив на мовлення

Категорія сенсорних матеріалів	Приклади матеріалів	Роль у розвитку мовлення та сенсорного сприймання
Зорові матеріали (розмір, форма, колір)	Рожева вежа, коричневі сходи, червоні штанги, кольорові таблички	Формують порівняльну лексику («великий – менший – найменший»), сприяють засвоєнню назв форм і кольорів, готують до читання та письма через розрізнення мікроскопічних відмінностей у формах і розмірах
Слухові матеріали (ритм, тембр, гучність)	Звукові коробочки, металеві трубки, дзвіночки	Розвивають фонематичний слух, сприйняття ритму й інтонації, формують здатність аналізувати звукові властивості, що є базою для правильної вимови та мовленнєвої активності
Дотикові матеріали (текстура, вага, температура)	Шорсткі та гладкі дощечки, м'які та тверді кубики, пісок, вода	Сприяють розвитку тактильного сприйняття, формують словник прикметників («гладкий – шорсткий», «легкий – важкий»), допомагають дитині описувати властивості об'єктів і розвивати чуттєве відчуття предметів
Геометричні та формові матеріали	Геометричний комод, трафарети фігур	Засвоєння назв геометричних фігур, розвиток уміння порівнювати й описувати предмети за формою, підготовка до абстрактного мислення та мовленнєвого висловлювання
Колірні та відтінкові матеріали	Візуальні таблиці, кольорові картки	Навчання розрізняти кольори та відтінки, збагачення словника для опису предметів за кольором, розвиток точності в мовленні

Джерело: складено на основі інформації Миколаївського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 17 комбінованого типу Миколаївської міської ради з досвідом роботи за методом Марії Монтессорі з 1992 року

Не менш важливою умовою є індивідуальний підхід до кожної дитини. Педагог є наставником і помічником, який спрямовує діяльність дітей, підтримує їхню мовленнєву активність і створює умови для самовираження. Марія Монтессорі зазначала: коли педагог пропонує дитині матеріали, які викликають у неї інтерес, це ство-

рює умови для прояву самостійної діяльності, що позитивно впливає на її розвиток. Дослідниця підкреслювала, що «справжня свобода неможлива без дисципліни, оскільки ці поняття є тісно взаємопов'язаними та взаємодоповнюють одне одного» (Дичківська І. М., Поніманська Т. І., 2006, с. 156).

Отже, сенсорні дидактичні матеріа-

ли Монтезорі мають значний потенціал у розвитку мовлення дітей дошкільного віку за умови створення спеціально підготовленого освітнього середовища, урахування індивідуальних особливостей дітей, педагогічного супроводу та систематичного залучення сенсорних матеріалів у освітньому процесі. Зазначене сприяє розширенню словникового запасу, формуванню вміння описувати властивості предметів, порівнювати їх і будувати зв'язні висловлювання. Застосування таких матеріалів у освітньому процесі забезпечує подання сенсорного й мовленнєвого розвитку дитини, що є важливою умовою її гармонійного формування.

Висновки та перспективи дослідження. Проведене дослідження дає підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу наукових джерел розкрито сутність поняття «сенсорика», що охоплює сприйняття форми, кольору, розміру та інших властивостей предметів через органи чуття, а також його важливість для розвитку когнітивних і мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку.

2. Охарактеризовано психологічні

особливості сенсорного розвитку дітей дошкільного віку як передумови формування мовлення. Установлено, що активне сенсорне пізнання через гру, дослідження та творчість стимулює мовленнєву активність, розширює словниковий запас, розвиває фонематичний слух і формує базові когнітивні структури мислення.

3. Проаналізовано педагогічні підходи й умови, що сприяють становленню дошкільників у контексті *чуттєвого* сприймання, зокрема через використання матеріалів Монтезорі. Визначено, що систематична робота з сенсорними матеріалами у збагаченому безпечному середовищі за фасилітативної позиції педагога стимулює мовленнєвий розвиток і когнітивну самостійність дітей.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні інтеграції сенсорного й мовленнєвого розвитку через системи дидактичних матеріалів Монтезорі, в оцінюванні ефективності застосування конкретних матеріалів для розвитку мовлення та розробленні методичних рекомендацій для педагогів дошкільних закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакай С. Ю. Деякі аспекти вікових особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дитини під час підготовки майбутніх вихователів / С. Ю. Бакай // Новий Колегіум. – 2023. – № 1–2 (110). – С. 93–97. – DOI: <https://doi.org/10.30837/nc.2023.1-2.93>. – Режим доступу : <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b3afa55-9c55-45a5-ad4c-32637d55aff3/content>

2. Бондар В. І., Ільченко А. М. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтезорі : навч. посіб. / В. І. Бондар, А. М. Ільченко. – Полтава : РВВ ПДАА, 2009. – 252 с.

3. Брушецька І. М. Роль сенсорної інтеграції у корекційній роботі з дошкільниками із порушеннями психофізичного розвитку / І. М. Брушецька // Acta Paedagogica Volyniensis. – 2025. – Вип. 4. – С. 129–135. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.4.18>

4. Горелик О. В. Сенсорне виховання та його вплив на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку / О. В. Горелик // Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти : зб. наук. пр. – Харків : Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2024. – С. 37–41.

5. Дичківська І. М., Поніманська Т. І. М. Монтезорі: теорія і технологія / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська. – Київ : Видавничий дім «Слово», 2006. – 304 с.

6. Канарова О. М., Вознюк А. А. Сенсорне виховання дітей дошкільного віку як засіб розвитку пізнавальної активності / О. М. Канарова, А. А. Вознюк, О. В. Шикиринська //

Молодь і ринок. – 2024. – № 10 (230). – С. 122–126. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314>. – Режим доступу: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/314195/305704>

7. Кіпаренко О. М. Сенсорна інтеграція як метод корекції розладів у дітей / О. М. Кіпаренко // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. – 2020. – № 49. – С. 152–176. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-49.152-176>

8. Олійник Л. М. Вітчизняні психолого-педагогічні дослідження щодо формування цілісної картини світу в дітей дошкільного віку / Л. М. Олійник // Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал «Вересень», 2019. – Том 2. – № 3-4. – С. 82–83.

9. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник / Т. І. Поніманська. – 2-ге вид., доповн. – Київ : Академвидав, 2013. – 464 с.

10. Приходько Ю. О. Розвиток відчуттів і сприймань у дітей дошкільного віку (сенсорний розвиток) : навч. посібник / Ю. О. Приходько. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 96 с.

11. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) (нова редакція) : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text>

12. Рібцун Ю. В. Шляхи формування сенсорно-перцептивної сфери у дітей із вадами мовленнєвого розвитку / Ю. В. Рібцун // Логопед. – 2015. – № 11. – С. 4–8; № 12. – С. 4–10.

13. Свійонтик О. І. Сенсорне виховання як основа розумового розвитку дітей дошкільного віку / О. І. Свійонтик // Молодь і ринок. – 2021. – № 1 (187). – С. 79–83. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.228338>. – Режим доступу: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/228338/227457>

14. Турубарова А. В., Горшкова Г. В. Особливості сенсорного виховання дітей раннього віку в умовах війни в Україні / А. В. Турубарова, Г. В. Горшкова // Інноваційна педагогіка. – 2023. – Вип. 62. Т. 1. – С. 80–86.

THE INFLUENCE OF SENSORY DEVELOPMENT ON CHILD SPEECH: THE POTENTIAL OF DIDACTIC MATERIALS IN THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF MARIA MONTESSORI

Lebid Halyna,

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.),

Associate Professor,

Head of the Department of Theory and Methodology of

Preschool and Primary Education

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute

4-a, Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine

halyna.milenina@moippo.mk.ua

This scientific and methodological article addresses the significance of sensory development in preschool children as a fundamental prerequisite for speech formation. Based on a comprehensive literature analysis, the study examines sensory materials within the Montessori system and identifies key factors for effective language acquisition. These include a sensory-enriched environment, the systematic application of specialised didactic materials, and customising activities to meet individual needs. The research clarifies how targeted engagement with sensory materials enhances speech activity, expands vocabulary, and improves expressive

description skills in young learners. Practical examples are provided for implementing these tools in preschool settings to stimulate perception and linguistic growth.

The study asserts sensory experience is the primary tool for cognitive activity and speech enrichment. However, the harmonious integration of perception and language formation remains insufficiently realised in current educational curricula. Scientific evidence suggests that sensory experience is the basis for expanding a child's lexical stock, as it facilitates awareness of properties, signs, and patterns within the environment. Conversely, incomplete stimulation of the sensory sphere – including visual, auditory, tactile, and kinesthetic channels – complicates conceptual understanding and the ability to generalise. The article further develops Maria Montessori's ideas on sensory education as the foundation of intellectual growth, alongside the theories of S. F. Rusova, A. M. Bohush, and T. I. Ponimanska concerning the essential unity of sensory experience, cognition, and speech.

Keywords: *didactic materials; Montessori pedagogical system; perception; sensory development; speech development.*

REFERENCES

1. Bakai, S. Yu. (2023). Deiaki aspekty vikovykh osoblyvostei senso-rno-piznavalnoho rozvytku dytyny pid chas pidhotovky maibutnikh vykhovateliv [Some aspects of age-related features of a child's sensory-cognitive development during the training of future educators]. *Novyi Kolehium*, 1–2 (110), 93–97. DOI: <https://doi.org/10.30837/nc.2023.1-2.93>. Retrieved from: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b3afa55-9c55-45a5-ad4c-32637d55aff3/content> (ukr).
2. Bondar, V. I. & Ilchenko, A. M. (2009). *Psykhologo-pedahohichni osnovy rozvytku ditei v systemi M. Montessori* [Psychological and pedagogical foundations of child development in the M. Montessori system]. Poltava: RVV PDAA (ukr).
3. Brushetska, I. M. (2025). Rol senso-rnoi intehratsii u korektsiinii roboti z doshkilnykamy iz porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku [The role of sensory integration in correctional work with preschoolers with psychophysical development disorders]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 129–135. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.4.18> (ukr).
4. Horelyk, O. V. (2024). Sensorne vykhovannia ta yoho vplyv na harmoniinyi rozvytok ditei starshoho doshkilnoho viku [Sensory education and its impact on the harmonious development of older preschool children]. *Formuvannia zhyttievoi kompetentnosti osib z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v systemi pozashkilnoi, spetsialnoi ta inkluzyvnoi osvity*. Kharkiv Kharkiv. nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody, 37–41 (ukr).
5. Dychkivska, I. M. & Ponimanska, T. I. (2006). *M. Montessori: teoriia i tekhnolohiia* [M. Montessori: theory and technology]. Kyiv: Vydavnychi dim «Slovo» (ukr).
6. Kanarova, O. M., Vozniuk, A. A. & Shykyrynska, O. V. (2024). Sensorne vykhovannia ditei doshkilnoho viku yak zasib rozvytku piznavalnoi aktyvnosti [Sensory education of preschool children as a means of developing cognitive activity]. *Molod i rynek*, 10 (230), 122–126. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314>. Retrieved from: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/314195/305704> (ukr).
7. Kiparenko, O. M. (2020). Sensorna intehratsiia yak metod korektsii rozladiv u ditei [Sensory integration as a method of correcting disorders in children]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 49, 152–176. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-49.152-176> (ukr).
8. Oliinyk, L. M. (2019). Vitchyzniani psykhologo-pedahohichni doslidzhennia shchodo formuvannia tsilisnoi kartyny svitu v ditei doshkilnoho viku [Domestic psychological and pedagogical research on the formation of a holistic picture of the world in preschool children].

Veresen, 3–4. Tom 2, 82–83 (ukr).

9. On approval of the Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education) (new edition): Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 12, 2021 № 33. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text> (ukr).

10. Ponimanska, T. I. (2013). *Doshkilna pedahohika* [Preschool pedagogy]. Kyiv: Akademvydav, 2013 (ukr).

11. Prykhodko, Yu. O. (2001). *Rozvytok vidchuttiv i spryman u ditei doshkilnoho viku (sensornyi rozvytok)* [Rozvytok vidchuttiv i spryman u ditei doshkilnoho viku (sensornyi rozvytok)]. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova (ukr).

12. Ribtsun, Yu. V. (2015). Shliakhy formuvannia senso-rno-pertseptyvnoi sfery u ditei iz vadamy movlennievoho rozvytku [Ways of forming the sensory-perceptual sphere in children with speech disorders]. *Lohoped*, 11, 4–8; 12, 4–10 (ukr).

13. Sviontyk, O. I. (2021). Sensorne vykhovannia yak osnova rozumovoho rozvytku ditei doshkilnoho viku [Sensory education as the basis of mental development of preschool children]. *Molod i rynek*, 1 (187), 79–83. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.228338>. Retrieved from: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/228338/227457> (ukr).

14. Turubarova, A. V. & Horshkova, H. V. (2023). Osoblyvosti senso-rnoho vykhovannia ditei rannoho viku v umovakh viiny v Ukraini [Peculiarities of sensory education of young children in conditions of war in Ukraine]. *Innovatsiina pedahohika*, 62. T. 1, 80–86 (ukr).

Стаття надійшла до редакції : 05.05.2026

Прийнято до друку : 27.05.2026